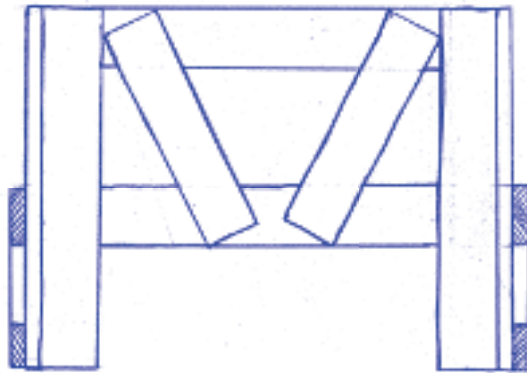

HAMER

&

**S
P
I
J
K
E
R**

Hamer & spijker

**Erik Eje
Almqvist**

Makkelijk en praktisch:
zelf je houten meubels bouwen

Vertaald uit het Zweeds door Marit Kramer

ISBN 978-90-492-0842-4
NUR 460

Oorspronkelijke titel: *Hammare & spik*
Vertaling: © Marit Kramer
Fotografie: © Hilda Grahnat
Vormgeving en illustraties: © Sebastian Wadsted
Omslagbeeld en -ontwerp: © Sebastian Wadsted, bewerkt door Pinta
Grafische Producties
Zetwerk: Mat-Zet bv

© 2020 Erik Eje Almqvist. First published by Natur & Kultur, Sweden
© 2025 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.

Introductie

Voorwoord
Sander Schimmelpenninck
7

Voorwoord
Erik Eje Almqvist
11

Nooit tevreden:
Enzo Mari en de tijd
waarin hij leefde
17

Lees dit hoofdstuk
voordat je begint
29

5

GEREEDSCHAP 30

HOUT 33

VERBINDINGEN 34

ZAAG 41

SCHUURPAPIER 42

OPPERVLAKTEBEHANDELING 45

TEKENINGEN 46

ZELF MEUBELS ONTWERPEN 48

Meubels

Schapenstoel 53

Hellende Shakerstoel 59

Spijlenstoel 65

Tuinstoel 71

Arts-and-craftsstoel 77

Skistoel 83

Spiegelkrukje 89

Stapelbaar krukje 95

Biertafel 99

Keukenbank 103

Parkbank 109

Opbergbank 115

Lang smal bed 121

Eettafel 127

Werktafel 133

Kast 139

Gun Kessle-stellingkast 149

Giraffelamp 155

Voorwoord

Sander Schimmelpenninck

De oude Grieken zeiden al dat een man in de ochtend moet schrijven en in de middag met zijn handen moet werken. Hoewel ik het daar van harte mee eens ben, kom ik er door de realiteit van het moderne bestaan helaas zelden aan toe. Wij moeten ons van de maatschappij nu eenmaal specialiseren en in één ding goed worden, een mantra waar ik me altijd al aan heb willen onttrekken.

Er is één dag in de week waarop het me wél goed lukt: op zondag. 's Ochtends schrijf ik mijn column voor *de Volkskrant* en in de middag maak ik tijd voor klusjes. Soms schilderwerk, dan weer tuinieren, maar het liefst timmerwerk. Timmeren is het mooiste wat er is. Je moet nadenken en georganiseerd zijn, zonder dat het ooit echt stressvol wordt. Er komt iets uit je handen wat een leven mee kan gaan. En jij hebt het gemaakt! Als ik timmer kan ik maaltijden vergeten – dit móét even af. Dat heb ik nou nooit als ik achter een bureau zit.

Ik kreeg dit boek in 2019 van mijn Zweedse vriendin Lotta. Ze had gemerkt dat ik klusinteresse had en wilde dat kanaliseren in iets waar zij ook wat aan had: leuke meubels. Ik heb inmiddels zo'n beetje de helft van de ontwerpen gemaakt en ze hebben allemaal een plek gekregen in ons leven; de meeste in de boothuizen van mijn vriendin, en een paar in ons huis. De aanschaf van *Hamer & spijker* is waarschijnlijk haar beste investering ooit geweest.

Het bijzondere aan dit boek is natuurlijk in de eerste plaats dat alles met slechts een hamer en spijkers gemaakt kan worden. En een zaag, als je eerst nog de planken op maat moet zagen – al raad ik aan dat lekker door de bouwmarkt te laten doen. De meubelontwerpen van Enzo Mari zijn geweldig door hun eenvoud, en lijken meer Scandinavisch dan Italiaans. De eenvoud van de ontwerpen kan overigens makkelijk een boost krijgen door de meubels te schilderen. Vooral mooie diepe en donkerrode kleuren vind ik erg goed werken. Het boek bevat bovendien goede tips voor de behandeling van het hout, hoe je netjes zaagt en hoe te spijkeren zonder dat het hout scheurt.

Wie met zijn handen werkt, gaat ook beter zijn hoofd gebruiken, daar ben ik van overtuigd. Laat dit boek een eerste stap zijn naar heldere gedachten, en veel handzame meubels.

Voorwoord

Erik Eje Almqvist

Een paar jaar geleden wist ik de hand te leggen op een ringband met zwart-witfoto's en montagevoorschriften om meubels met spijkers en standaardhout te maken. De meubels zagen er duidelijk ongekunsteld uit. De grenen planken waren onbehandeld, de koppen van de spijkers zichtbaar en de zaagsneden ongepolijst.

Toch zagen ze er geniaal, comfortabel en harmonieus uit. Het was heel duidelijk hoe ze in elkaar waren gezet, niets was weggewerkt. Het was alsof je naar een basiscursus bouwkunde en ergonomie keek.

Het boek met de titel *Autoprogettazione?* werd in 1974 geschreven door de Italiaanse ontwerper Enzo Mari. Toen ik over hem begon te lezen ontstond steeds meer het beeld van een radicale, onwrikbare man met een witte baard en een enorme werklust, maar ook met een antipathie tegen de moderne cultuur. Ik stelde me een mix voor van een oude schildpad en Karl Marx. Hij had een flink aantal prijswinnende producten van de meest uiteenlopende soort ontworpen. Een wiebelend roestvrijstalen dienblad, een puzzel in de vorm van een dier, een plastic kalender voor aan de muur, een papiermand die zo voorover helt dat je met je papierproppen gemakkelijk drie punten scoort...

In oude tv-interviews zit hij met een dure sigaar in zijn mond categorisch te verkondigen dat de westelijke wereld geestelijk dood is. Ook beweert hij dat van een

designer slechts wordt verwacht dat hij lege prullaria ontwerpt om de consumptie op peil te houden op een markt die voortdurend om nieuwe producten vraagt.

Hij was tweeënveertig toen hij dat kleine schriftje met meubelontwerpen samenstelde. Het was een uitgesproken protestactie. Een soort antidesign als protest tegen de aanpak waarbij een voorwerp achtereenvolgens wordt vormgegeven, geproduceerd, op de markt gebracht en verkocht. Mari gaf zijn tekeningen gratis weg aan iedereen die een gefrankeerde envelop naar zijn kantoor aan Piazzale Baracca in Milaan stuurde.

Het boek werd door veel mensen gezien als een uiting van nostalgisch verlangen naar een pre-kapitalistische samenleving waar je zelf bouwde wat je nodig had, maar Mari's doel was niet om mensen te laten stoppen met consumptie. Hij wilde ze eerder laten nadenken over de meer fundamentele aspecten waarmee we ons omringen. Wat is een meubel? Wat maakt dat je hem mooi vindt? Waarom zit hij lekker? Is hij functioneel? En waarom kopen we de meubels die we kopen? Hij zag de tekeningen als een manier om mensen aan te sporen met hun handen te denken.

Inmiddels voelde ik me als een kind in een speelgoedwinkel. Mijn gezin en ik waren net verhuisd en het geld was op. Met deze tekeningen zou ik een compleet huis kunnen inrichten.

Helaas bleken de maataanduidingen in het boek niet heel duidelijk en de Italiaanse vertaling was cryptisch. En omdat in Italië andere afmetingen voor planken worden gehanteerd, klopten de tekeningen niet met het hout dat in de Zweedse doe-het-zelfzaken werden verkocht.

Daarom begon ik de tekeningen van Mari aan te

passen aan de Zweedse standaardplanken. Tijdens het maakproces werd duidelijk dat alle meubels een bepaald principe volgden: haakse zaagsneden, overlappende zichtbare verbindingen en maten en hoeken consequent aangepast aan de menselijke anatomie.

Op basis van deze principes ontwierp ik zelf een stel meubels. Na verloop van tijd ontstond het idee om er een boek van te laten maken en kreeg ik toestemming van Mari's uitgeverij om de door mij bewerkte tekeningen van zijn meubels te publiceren.

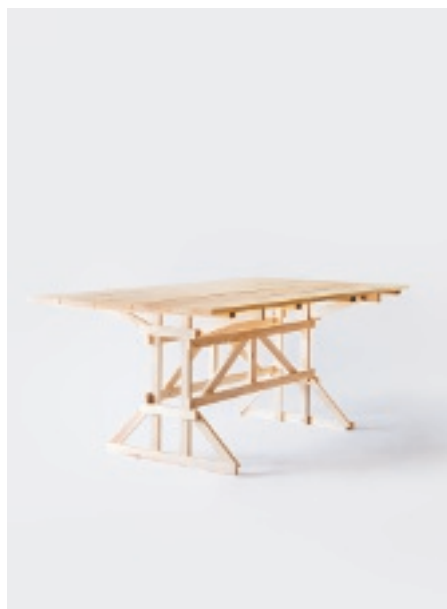
Het boek is niet bedoeld voor ervaren meubelmakers. Ik wil mensen juist aanmoedigen om de hamer ter hand te nemen. De beschreven projecten en methodes zijn zo eenvoudig dat iedereen erin zou moeten slagen om ze op een bevredigende manier in elkaar te kunnen zetten.

In een tijd waarin mensen voor hun hobby's meteen de beste spullen aanschaffen zoals handgesmede koksmessen of dure racefietsen wil ik juist graag aanmoedigen een gewone amateur met een hobby te durven zijn. Je hoeft geen dure gereedschappen aan te schaffen of je eindeloos te verdiepen in oeroude Japanse manieren om zelf meubels te kunnen maken.

Het geeft veel voldoening om aan een tafel te eten die je zelf hebt gemaakt. Daarnaast kan leren timmeren voor huis-tuin-en-keukengebruik ook een manier zijn om je te verlossen van het idee dat meubels maken iets is wat anderen doen en dat consumptie de enige legitieme vrijetijdsbesteding is.

Zoals Enzo Mari zegt: 'De enige manier om te voorkomen dat je wordt ontworpen, is om zelf te ontwerpen'.

Nooit tevreden: Enzo Mari en de tijd waarin hij leefde

In 2006 werd Enzo Mari uitgenodigd een lezing te geven bij de vooraanstaande kunsthall Serpentine Gallery in London. De stemming onder de architecten, journalisten en studenten grafisch ontwerpen in de zaal was uitgelaten. De vormgever met de witte baard was nog niet zo bekend als Man Ray, Jean-Michel Basquiat, Zaha Hadid en de andere supersterren die aan het publiek bij Serpentine werden getoond maar onder kenners van de branche was de Italiaan berucht. Al meer dan vijftig jaar had hij ontwerpen gemaakt zoals een citruspers van polypropeen, vindingrijk houten speelgoed en modernistische roestvrijstalen stoelen die onderdeel werden van de permanente collectie in het MoMA in New York. De gemene deler van de qua vorm veelkleurige productie was een compromisloze theoretische constructie. Mari verkondigde dat de voornaamste taak van de ontwerper het bedenken van praktische oplossingen is die het leven van de mens aangenamer maakt, en hij was ervan overtuigd dat elk bruikbaar voorwerp een ideale vorm had. Met zijn uitgesproken weerzin tegen decoraties en marktaanpassingen vormde hij in feite het geweten van de branche. De intellectuele vormgever onder de vormgevers.

Tijdens de lezing besprak Mari echter niet zijn werk en theorieën zoals de meeste deelnemers hadden verwacht.

Het was alsof de context waarin hij zich bevond irrita-

tie bij hem opwekte. Hij was nog maar net gestart met zijn verhaal toen hij zich zo druk begon te maken dat hij van zijn thema afweek en tekeer begon te gaan tegen de zaken die hij verafschuwde.

Hij stelde vast dat de designerbranche op sterven na dood was en dat zijn collega's zich voornamelijk bezig-hielden met het interpreteren van trends en het produce-ren van 'gezellige producten' in plaats van het bedenken van creatieve oplossingen voor materiële en filosofische problemen. 'Alles is pure shit.' *Merda pura*.

Mari, uitgesproken communist, bleef de hedendaagse architectuur en over het algemeen genomen de gehele westerse maatschappij verwerpen. Toen hij in het publiek de wereldberoemde Nederlandse architect Rem Koolhaas, die het paviljoen van dat jaar van Serpentine had ontworpen, herkende, noemde hij Koolhaas een 'por-nografische etalage-ontwerper'.

Terwijl de in het zwart geklede Koolhaas dreigend zijn vuist omhoogstak, bleef Mari fulmineren over ande-re zaken die er mis waren met de kapitalistische samen-leving.

Naderhand vroeg de designercriticus Alice Rawst-horn: 'Wat spreekt jou wel aan in deze tijd?'

Mari bleef heel lang stil en daarna antwoordde hij: 'Brood en terrorisme.'

'Waarom terrorisme?' vroeg Rawsthorn.

'Waarom niet?' antwoordde Mari. 'Mensen denken dat dat slecht is, maar als ze erover zouden nadenken, zouden ze inzien dat het niet enkel negatief is. Het brengt in elk geval verandering teweeg.'

Enzo Mari is in de designerwereld wellicht te beschou-wen als het equivalent van Larry Davids zelfbenoemde karakter uit de tv-serie *Curb your enthusiasm*. Een per-

soon met een pathologisch onvermogen om te zwijgen zodra de sociale normen van de omgeving het minst vals klinken. Die er in plaats van zich in de situatie te schikken en zich aan de omstandigheden aan te passen van overtuigd lijkt te zijn dat hij zijn medemensen kan overtuigen om te veranderen.

Gedrag dat natuurlijk vaak tot grote teleurstelling leidde. Feit is dat Mari's carrière een maatvast ritme volgde: keer op keer wierp hij wat hij zelf had opgebouwd omver. Drie stappen vooruit en twee achteruit.

Het was absoluut niet vanzelfsprekend dat de oudste zoon van Luigi en Carolina Mari zou gaan studeren.

Luigi had geen opleiding gevolgd en werkte vooral als ambachtsman. In 1915 liep hij duizend kilometer van het weeshuis in Apulië in de hak van de Italiaanse laars naar Novara, ten westen van Milaan. Daar ontmoette hij Carolina en samen kregen ze een zoon.

De jongen had een goed stel hersens en hij ging naar het gymnasium, daar verdiepte hij zich in kunstgeschiedenis.

Toen Mari veertien was, werd zijn vader zo ziek dat hij niet langer kon werken. De zoon werd kostwinner, stopte met school en ging aan de slag als straatverkoper.

Elke ochtend en avond op weg naar werk en huis zag hij de studenten van de nabijgelegen kunstacademie langslopen met hun canvasdoeken. Hij schafte zelf penselen aan en in zijn vrije tijd worstelde hij zich door de voor hem onbegrijpelijke dikke academische boeken over kunstgeschiedenis.

Na vier jaar als straatverkoper te hebben gewerkt, deed hij toelatingsexamen voor de kunstacademie.

Toen hij eenmaal was toegelaten en vakken als schilderen, beeldhouwen en interieurarchitectuur ging vol-

gen, stelde hij zoveel vragen dat de docenten hem keer op keer verzochten om het lokaal te verlaten, omdat hij een te grote stoorzender was. Al snel begon hij met een cursus psychologie en na een tijdje zei hij de kunstacademie vaarwel.

Hoewel hij geen diploma had van de kunstopleiding, wist hij het net opgerichte meubelbedrijf Danese over te halen om een ingenieuze houten puzzel te produceren bestaande uit zestien dieren die op verschillende manieren konden worden gecombineerd.

Na de puzzel, die een onverwacht succes bleek, volgde een prentenboek. Het idee achter *De vlinder in de appelboom* was dat kleine kinderen zich zouden afvragen wat de rups in de appel doet en zouden gaan nadenken over de levenscycli. Ook dat werd een succes. Maar toen Mari het manuscript inleverde voor de opvolger, *Tok tok tok... een ei* vond de uitgeverij dat hij te ver was gegaan met zijn pedagogische ambities. Ze vonden dat ze geen kinderboek konden uitgeven dat op bijna pornografische wijze duidelijk maakte hoe een ei werd bevrucht.

Mari, die van mening was dat hijzelf al censuur had toegepast op de paringsdaad van de haan en de kip, weigerde verdere concessies te doen.

In de jaren zestig ontwierp Mari meerdere producten die lieten zien hoe je met kunststof en aluminium goedkope, duurzame en buigzame meubels kon ontwerpen. Hij ging lesgeven aan prestigieuze opleidingen. Toen het Museum of Modern Art (MoMA) in New York in 1972 een grote tentoonstelling organiseerde over naoorlogse, vooruitstrevende Italiaanse ontwerpers werd Mari met een paar andere landgenoten gevraagd om hun werk tentoon te stellen. Toen de tentoonstelling werd geopend, blonken het plastic en chroom je tegemoet. Mari's bijdrage aan de tentoonstelling bestond uit een essay over

de rol die de ontwerper speelt bij de klassenstrijd en hij vroeg zich af of het überhaupt ethisch verantwoord was om als ontwerper producten te bedenken die voor de verkoop waren bestemd.

Begin jaren zeventig werd Mari getroffen door een depressie veroorzaakt door een slaapbank.

Het begon ermee dat de meubelfabriek Driade Enzo Mari vroeg om een slaapbank voor hen te ontwerpen.

Mari zag de aanbieding als een kans om een verschil te maken. Alle slaapbanken die hij had gezien, waren in zijn ogen 'vulgair en obsceen en bovendien lastig om om te turnen van bed naar bank'. Maar de kleinbehuisden hadden net als de beter bemiddelden behoefte aan goede meubels. Hij ontwierp een uitgekleden versie van een bed met gebogen stalen poten. De ronde rugleuning kon aan de achterkant makkelijk naar beneden worden geklapt. Mari stelde trots vast dat de constructie zo eenvoudig was dat de verkoopprijs laag kon worden gehouden, maar dat hij wel stevig genoeg was voor een flinke vrije partij.

Er werden tienduizend exemplaren van de slaapbank Day-Night geproduceerd, maar in commercieel opzicht werd het een flop. Toen de producent de onverkochte exemplaren terugnam, werd geëvalueerd waarom het geen succes was. Uit de analyse bleek dat het meubel te goedkoop was. De beoogde doelgroep droomde over waterbedden en marmer, ze gaven de voorkeur aan meubels die hun status symboliseerden en niet die aan hun behoeften voldeden.

Die conclusie maakte Mari zo neerslachtig dat hij een andere carrière overwoog. Als zijn ontwerpen toch door niemand werden begrepen, kon hij net zo goed de handdoek in de ring gooien.

Maar op een gegeven moment bedacht hij iets wat, achteraf bezien, als typisch voor Enzo Mari kan worden bestempeld.

Als hij de mensen nu zelf aan het ontwerpen en bouwen kreeg, zouden ze misschien wel het verschil tussen goed en slechte meubels begrijpen? De vraag was alleen hoe dat aan te pakken. Hij beseftte dat het niet reëel was om het grote publiek zijn kennis over industriële productiemethodes, moderne materialen en constructieleer bij te kunnen brengen, maar iedereen had weleens een hamer in zijn handen gehad. Mari zorgde dat zijn studio vol met planken lag en ging met hamer en spijker aan de slag. In tegenstelling tot meubelmakers die gewend zijn met houten verbindingen te werken, liet hij zich inspireren door eenvoudige constructieprincipes die timmerlieden in de bouw al eeuwenlang voor werkbanken en steigers gebruikten: timmer je twee planken in een gewenste hoek aan elkaar dan heb je geen stabiliteit, maar verbind je ze met een diagonale plank dan creëer je een driehoek en die constructie is in principe onverstoorbaar.

Met zo min mogelijk planken timmerde hij een serie meubels in elkaar, en daarbij had hij geen tekentafel meer nodig. De constructies waren simpel. Schuine zaagsneden of ambachtelijke voorkennis waren niet vereist. Op de tekeningen gaf hij de exacte afstanden bewust niet aan om mensen aan te moedigen zelf wijzigingen aan te brengen en het bewustzijn te verhogen over hoe constructies eigenlijk werken.

Autoprogettazione? (Zelf ontwerpen?) – een boekje met tekeningen voor negentien meubels – kreeg je gratis toegestuurd als je de porto betaalde. *Open source avant la lettre.*

Een recensent van de krant *Paese sera* vat het ver-

heugd samen: 'In slechts een of twee dagen kun je nu een heel appartement meubileren met een bed, stoelen, tafel, kast, boekenkast, bureau en bed. Bij gebruik van gladgeschaafd hout bedragen de kosten 40.000 Italiaanse lire per meubel. En de helft als je genoeg neemt met onbehandeld hout. (...) Is het moeilijk? Helemaal niet. Lijmen of voegen is niet nodig. (...) Is het naïef? Denkt hij dat iedereen planken moet gaan zagen en zijn eigen meubels in elkaar moet gaan timmeren? Mari geeft als eerste toe dat het een utopisch idee is. Maar wat moet een ontwerper anders als hij – tot op heden zonder succes – ervoor heeft gestreden om de huidige trend te vervangen door duurzame en goedkope voorwerpen?'

Binnen afzienbare tijd vielen er duizenden brieven en aanvragen op de mat van Enzo Mari's studio van zojuist bekeerde huis-tuin-en-keuken-timmerlieden. *Autoprogettazione?* leek aan te slaan en kon rekenen op buitengewoon veel aandacht.

Maar toen Mari de enveloppen opende, werd hij overmand door teleurstelling. Sommige brieven waren afkomstig van mensen met een zomerhuisje in de Rocky Mountains of de Alpen die ze in een chique rustieke stijl wilden inrichten. Andere afzenders waren naïeve radicalen die een terugkeer naar een pré-industriële tijd bepleitten. Veel mensen leken de meubels als onderdeel van een esthetische trend te interpreteren en dat was in de ogen van Mari een kitscherige romantisering van onbehandeld hout en pseudohandwerk.

Merda pura.

Mari liet *Autoprogettazione?* voor wat het was en pakte nieuwe projecten op. Stalen meubels zo fijn dat ze bijna gewichtloos leken. Politieke kunst. Handgegoten plastic vazen. En hij bleef zich verzetten.

In 2013 sloot hij zijn studio aan Piazzale Baracca in Milaan. In een interview met *Klat Magazine* gaf de toen eenentachtigjarige Mari een samenvatting van zijn werk: 'Mijn hele leven heb ik geprobeerd om bij mensen hun oogkleppen te verwijderen. Maar daarin heb ik ernstig gefaald.'

De invloedrijke kunstcriticus Hans-Ulrich Obrist omschreef het levenswerk van de Italiaan op een vriendelijkere manier: 'Het is spijtig dat Mari niet meer aandacht heeft gekregen. Maar als hij niet zo tegendraads was geweest en de spelregels van de galeries en markt had erkend, was hij een van de belangrijkste ontwerpers van onze tijd geweest.'

De tekeningen in *Autoprogettazione?* zijn echter een eigen leven gaan leiden. De meubels duiken op in cafés, galeries en op doe-het-zelfsites op internet. Mari's esthetische erfenis is duidelijk te zien bij geslaagde meubelontwerpers als Jasper Morrison, Kazuhide Takahama en Fredrik Paulsen. Misschien kun je zelfs stellen dat de Autoprogettazione-meubels een succes zijn geworden, ook op het punt waar Mari altijd stukliep. Want het lijkt of de ideeën achter de meubels de afgelopen jaren meer voet aan de grond hebben gekregen. Jonge ontwerpers die zijn gevallen voor de vormtaal van de meubels hebben ook Mari's ideologische streven naar duurzaamheid, functie en eenvoud omarmd.

De ervaring heeft waarschijnlijk deels te maken met de cyclische natuur van trends, dat hout en DIY weer populair zijn geworden. Maar het kan net zo goed komen door de robuuste kwaliteit van de meubels. Je kunt het zelf uitproberen door een tafel van Mari te maken en die vervolgens naast een tafel uit de winkel te zetten. De duurdere tafel, geproduceerd volgens complexe industriële modellen, belandt voor je ogen in een identiteitscrisis.